Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte onsdag den 20. juni 1962 kl. 9. 30.

Møtet ble ledet av formannen, F i n n M o e .

Til stede var: Bondevik, Braadland, Kjøs, Langhelle, Langlo, Finn Moe, Jakob Pettersen, Røiseland, Hambro (for Bergesen), Sandberg (for Borgen), Borten, Dahl, Hareide, Hegna, Hønsvald, Møller Warmedal (for John Lyng) Johs. Olsen og Treholt.

Fra Regjeringen var til stede: Forsvarsministeren, statsråd Harlem.

Formarmen: Møtet er sammenkalt for at forsvarsministeren skulle få anledning til å redegjøre for visse manøvrer i Nord-Norge.

Statsråd Harlem: Det dreier seg om et opplegg til en øvelse høsten 1963. Det er altså over et år til den skal holdes, men jeg har bedt om å få nevne saken her nå fordi jeg har en følelse av at det ville være riktig at vi underhånden begynte å ta tak i dette som er et alliert øvelsesopplegg, for å påvirke mønsteret for det allerede med en gang.

Dette såkalte "Norstads brannkorps" – altså den styrke som settes sammen av hær- og flystyrker fra Holland, Belgia, Italia, Storbritannia, USA, Tyskland og Canada – har i år hatt en mindre øvelse i Hellas, og skal til høsten ha en større øvelse i Tyrkia. Det arbeides i Paris og i Nordkommandoen med et tilsvarende øvelsesopplegg her i landet i 1963, og da i Nord-Norge. Den plan som de arbeider med, er at tre bataljoner – altså mellom 2000 og 3500 mann – og tre flyskvadroner – altså ca. 50–60 fly – skal delta i en slik øvelse formentlig i september 1963. Det er da flere problemer som melder seg i denne sammenheng.

Når det gjelder spørsmålet om øvelsen skal finne sted, er det mitt syn at vi bør ønske den velkommen. Det stemmer med vår alminnelige sikkerhetspolitiske linje at vi ønsker å gjøre det klart at vi er forberedt på å ta imot hjelp hvis vi skulle bli angrepet. Jo lenger vi kan komme i retning av å overbevise om at dette ikke bare er noe vi snakker om, men noe som vi faktisk øver inn, jo bedre er det. Det bør være helt klart at et angrep på Norge – likegyldig hvor det finner sted – øyeblikkelig vil utløse kamphandlinger, og kamphandlinger i stigende skala, og at det også i løpet av kort tid vil utløse en alliert hjelp. Jeg tror også det er en fordel at det er klart at dette er innøvet på forhånd.

Når det så gjelder en del av detaljene, er jeg kjent med at det opplegget som det nå arbeides med, er et opplegg som går ut på at disse styrkene skulle komme inn på Banak flyplass, altså i Midt-Finnmark. Men der er det min vurdering at det ville være riktigere, både fordi vi må regne med at dette kan mistydes i retning av at man også forbereder offensive tiltak, og fordi jeg tror det snarere ville stemme med et faktisk hendelsesforløp at man legger opp en slik øvelse med sikte på at norske styrker rykker østover og at den allierte hjelp kommer inn i Midt-Troms, altså med Bardufoss som senter for en slik øvelse.

Jeg har også ment at det ville være riktig å legge litt vekt på det opplegg hele øvelsen fikk, altså forutsetningene for øvelsen. Det legger de militære ikke så veldig mye vekt på, og det kan hende at de har rett. De sier at det er den faktiske, tekniske øvelsen som her betyr noe. Jeg har en tendens til å ville tro at det likevel spiller en viss rolle hvilken situasjon vi likesom presenterer som øvelsens bakgrunn. Et lokalisert angrep et eller annet sted på den norske kyst ville kanskje være det rimeligste utgangspunktet.

Det er, så vidt jeg forstår, allerede klart blant dem som da på et forberedende trinn i de allierte overkommandoer arbeider med dette, at det ikke kan gå inn tyske styrker i akkurat dette øvelsesopplegget. Hvis det skulle vise seg nødvendig på noe punkt, tror jeg at man bør gjøre dette klart, men jeg tror ikke egentlig at det blir aktuelt, for det skjer vel av seg selv.

Man kan i tillegg til de mer sikkerhetspolitiske overveielser i forbindelse med en slik øvelse, spørre hvilke utenrikspolitiske sider den vil ha. Der vil jeg blant annet legge vekt på at dette ikke er den første slik øvelse. Vi får altså en tilsvarende i Tyrkia i år. Man kan spørre om det vil ha noen uheldige virkninger innenrikspolitisk sett. Man har jo med mellomrom hatt allierte øvelser i Nord-Norge, men av mindre omfang. Man kan ikke egentlig si at disse allierte øvelsene har vakt særlig reaksjon i noen retning. Folk er vant til at slike øvelser finner sted, og jeg tror ikke egentlig at man behøver å regne med noen veldig stor innenrikspolitisk oppmerksomhet omkring den.

Det var dette jeg gjerne ville ha lagt frem, altså at vi underhånden bør prøve å påvirke dette øvelsesopplegget for å få det flyttet fra Banak til Bardufoss, og for å sikre at vi får en bakgrunn for denne øvelsen som klart markerer at dette er en øvelse i hva som skal skje hvis norsk område blir angrepet.

Formannen: Jeg takker forsvarsministeren for redegjørelsen. Er det noen som forlanger ordet?

Hegna: Det kan godt hende at det kan bli et stort problem i forbindelse med det som forsvarsministeren her har nevnt, men det er det ikke godt å vite på det nåværende tidspunkt etter de opplysninger vi nå har fått, og vi har heller ikke nå tid til rådighet slik at vi kan få diskutert det bedre.

Det jeg kunne si i sammenheng med det som her er sagt, er at det blir av den største betydning å passe på for norske myndigheter at det som her i tilfelle foregår, ikke på noen måte svekker den politikk som vi har lagt opp både når det gjelder bruk av atomvåpen i forbindelse med norsk territorium og når det gjelder basepolitikken. Det må altså norske myndigheter passe på. Man må passe på at det blir gjennomført på en slik måte at det ikke svekker i noen som helst henseende det meget betydningsfulle og viktige standpunkt som man der har tatt. For mitt vedkommende tror jeg at det er norske myndigheter som må passe på det. Jeg tror ikke man kan regne med tilstrekkelig forståelse for dette hos de øvrige engasjerte blant våre allierte med mindre norske myndigheter passer på det. Noe mer vil jeg

ikke si i forbindelse med denne sak som er lagt fram her, men jeg vil så sterkt jeg kan, understreke at dette må norske myndigheter passe på.

Kjøs: Jeg syns det ville være av stor verdi å få gjennomført den øvelsen som forsvarsministeren har skissert. Jeg er jo klar over at det er spørsmålet om den øyeblikkelige hjelp som er så helt avgjørende for oss, og derfor mener jeg at å gjennomføre en slik øvelse i praksis vil ha stor betydning, både på grunn av den erfaring den gir for fremtiden og fordi den også viser at det er alvor i dette at vi skal stå sammen i tilfelle en av medlemsstatene i NATO blir angrepet.

Når det gjelder basepolitikken, vil jeg si at det å drive øvelser i fellesskap ikke vil være i strid med den, så noen betenkeligheter i den retning kan det etter min oppfatning ikke medføre.

Men jeg er helt enig med forsvarsministeren i at det vil være mest hensiktsmessig for hele opplegget om de allierte styrker kommer inn i Midt-Troms og på Bardufoss flyplass, i stedet for på Banak. Det tror jeg er helt riktig resonnert.

Jeg kan ikke tenke meg at dette skulle ha noen uheldige utenrikspolitiske virkninger, for som sagt er det jo noe som inngår i forutsetningene for forsvarsfellesskapet at man også må drive øvelser i fellesskap. Jeg kan ikke se noen betenkeligheter ved å gjennomføre øvelsen, og jeg syns den er særdeles både påkrevet og verdifull for oss.

Borten: Forsvarsministeren kom med noen filosoferinger omkring den verdi som ligger i at man viser at solidaritetsprinsippet innenfor Forsvarsfellesskapet er en realitet, og det kan jeg være helt ut enig i. I den forbindelse vil jeg da gjerne benytte anledningen til å spørre hvordan saken står når det gjelder spørsmålet om integrering av flystyrkene i fred, som det heter. Det var oppe i et møte i den utvidede utenrikskomite før det siste utenriksministermøtet i NATO, og utenriksministeren uttalte seg da om det. Jeg vil gjerne nytte høvet til å spørre hvordan den saken står.

Formannen: Jeg vil da få gi hr. Dahl, som er denne sakens ordfører, ordet utenfor tur, så han kan svare på det spørsmålet med en gang.

Dahl: Den saken er for så vidt klarert i militærkomiteen – det ble den endelig i går. Det som da er kommet til, er at etter at St.prp. nr. 5 om integrering av flystyrkene ble fremmet av Forsvarsdepartementet, har Stortinget vedtatt den nye § 94 i Grunnloven. Det var komiteens vurdering at før man presenterte saken, burde man ha en uttalelse fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om sakens grunnlovsmessige side etter den forandring som er skjedd av Grunnloven. Det ble i går sendt et skriv til Presidentskapet, hvor komiteen ber om at spørsmålet om sakens grunnlovsmessige side må bli forelagt utenriks- og konstitusjonskomiteen.

Bondevik: Eg trur at det i all fall er politisk klokt å velja Troms som utgangspunkt i staden for Finnmark. Dersom ei øving med basis i Bardufoss kan gje

eit nokolunde tilsvarande resultat som ei øving i tilfelle Banak var sentrum, vil eg rå til at ein vel den lina som forsvarsministeren har nemnt.

Eg har eit spørsmål som kanskje forsvarsministeren kan svara på. Det er kor lenge dette skal vara? Veit ein nokolunde kor lenge ho skal vara den sams øvinga som ein får?

Eg går også ut frå, på same måten som hr. Kjøs, at dette ikkje kjem på tverke av vår basepolitikk, og at me når denne øvinga er ferdig, er tilbake i den gamle situasjon, slik at det ikkje med noko slag rett kan seiast at me held på å skifte basepolitikk eller har skift basepolitikk.

Eg trur det er veldig viktig for oss at me ikkje er negative i ei sak som denne, spesielt når ein har tilsvarande øvingar i Hellas og Tyrkia. Om me kjem noko etter, så trur eg det vil vera naturleg å få stadfest at me er med i NATO på den måten at me reknar med å operera saman med dei andre nasjonane som står i same organisasjonen. Eg meiner me må visa klårt at me er viljuge til å taka mot hjelp, og at me må ha hjelp i tilfelle det skulle skje eit eller anna. Difor har eg ikkje noko imot denne øvinga ut frå det som forsvarsministeren har lagt fram.

Formannen: Jeg har tegnet meg selv. Jeg har bare noen ganske korte merknader.

Jeg er enig i at opplegget bør være at de allierte styrker kommer til Bardufoss. Videre syns jeg det må være av betydning at dette er en øvelse med konvensjonelle styrker og konvensjonelle våpen. Og endelig tror jeg man bør overveie problemet hvor langt man skal ta pressen med i dette.

Skildringer i hele pressen av hvordan fienden rykker inn – den kan jo bare komme ett sted fra – osv. og hvordan den møtes, tror jeg ikke vil gjøre seg. Jeg tror derfor man skal være meget forsiktig med hvor mye man trekker pressen inn i dette. Man kan selvsagt ikke holde den borte, men sånt som det av og til gjøres – at man forklarer hele opplegget og den tenkte situasjon – det syns jeg man bør unngå.

Statsråd Harlem: Hr. Bondevik spurte hvor lenge en sånn øvelse vil vare. Det er ikke kommet så langt ennå, i all fall har ikke jeg kjennskap til at man er kommet til noen klar avgrensning av øvelsen. Det hele er på et veldig forberedende stadium. Vanligvis vil en sånn øvelse vare noen dager, kanskje opptil en uke. Det vil være det ordinære mønster for den.

At en slik øvelse på noen måte skulle kunne komme i strid med vår basepolitikk, kan jeg ikke forstå. Vi har jo hele tiden gjort klart at vi ønsker å øve det som måtte skje, hvis vi skulle bli angrepet, og vi har i ganske stor utstrekning samøvinger med våre allierte. Når jeg mente det var riktig å legge denne spesielle øvelse fram her, er det fordi den har et større omfang enn noen øvelse vi hittil har hatt.

Når det gjelder dette med pressen, så er vår erfaring nærmest at det er klokt å orientere pressen, slik at den kan presentere saken, og man får den presentert på en korrekt måte, så man derved kan unngå spekulasjoner omkring hva det nå egentlig er som foregår. Man vil jo legge merke til at det er en aktivitet.

Det har vel ikke vært vanlig at man i forbindelse med våre øvinger egentlig har gitt noen detaljerte skildringer i norsk presse. Man har vanligvis presentert et øvelsesopplegg sånn og sånn, og så har pressen i grunnen ikke sagt så veldig mye mer om det. Det har jeg trodd var av rent pressemessige grunner. Det er godt stoff å presentere hva det er, men ellers kanskje ikke så godt stoff i og for seg. Jeg vet ikke om det ikke er klokt at man følger de linjer vi vanligvis har forsøkt å følge ved slike øvinger.

Hegna: Det er selvfølgelig ganske umulig å si, etter de meget sparsomme opplysninger som er her gitt, hvor vidt opplegget og gjennomføringen kan innebære noe som kommer i strid med vår basepolitikk eller vår politikk når det gjelder bruk av atomvåpen på norsk jord. Jeg ville ikke med de bemerkninger jeg gjorde, påstå at opplegget her for så vidt var i strid med det. Men jeg vil understreke at etter de sparsomme opplysninger som er gitt, finner jeg grunn til å peke på at i en slik sammenheng kan det meget lett oppstå at det trenger seg inn et opplegg eller foretas et arrangement som svekker de militærpolitiske og utenrikspolitiske intensjoner som ligger bak vår base- og atompolitikk.

Det som jeg da gjerne ville understreke, var at jeg som medlem av denne komite ville påpeke at de som må passe på at det ikke skjer, er de norske myndigheter. For jeg tror ikke man kan regne med at det blir tatt tilstrekkelig hensyn til disse forhold fra våre allierte når det gjelder sånne spørsmål.

Kjøs: Når det gjelder spørsmålet om pressen, så tror jeg nok det er en riktig fremgangsmåte å orientere pressen slik at den er helt innforstått med det som foregår. Men det er en ting jeg syns det er grunn til å si: Man bør ikke gjøre øvelsen større enn den i virkeligheten er. Når jeg leser pressens referater fra øvelser som foregår, har jeg inntrykk av at det så ofte skrives som om det er ganske store øvelser, mens det i virkeligheten er ganske små øvelser. Jeg syns derfor man skal være oppmerksom på at vi ikke overdimensjonerer det som foregår.

Når det så gjelder basepolitikken, må man være klar over – og det tror jeg alle er klar over, enten de hører til A-pakten eller de er noe annet sted – at forutsetningen for forsvarssamarbeid er jo at man forbereder dette. Man kan ikke gjennomføre et forsvarssamarbeid ved et krigsutbrudd, uten at det er drevet øvelser sammen på forhånd. Det er noe som i grunnen er en selvfølgelig forutsetning i et forsvarssamarbeid. Og det er her hos oss drevet på en så forsiktig måte at man ikke har kunnet rette noen berettiget kritikk mot det, og det går jeg ut fra vil bli fulgt også ved denne øvelsen.

Røiseland: Eg skjønar ikkje riktig korleis dette skulle kunne kome i strid med vår basepolitikk. Dersom det det skulle gjere, måtte jo ein del av desse utanlandske troppane bli ståande etter at øvinga var avslutta, og det var jo ikkje tanken. Eller så måtte sjølve opplegget vere slik at ein faktisk kalkulerte med at det sto utanlandske troppar i landet på førehand, men det er eg nokså sikker på at slik er

ikkje opplegget. Då kan eg ikkje skjøne at spørsmålet om vår basepolitikk i det heile kan kome inn.

I denne komiteen kan ein jo godt tenkje høgt og seie det ein har på hjertet, men eg meiner det ville vere forferdeleg uheldig om det ut over av ansvarlege politikarar i Stortinget eller på annan måte skulle bli sagt at dette er i strid med vår basepolitikk. Eg meiner at det må ikkje seiast.

Johs. Olsen: Når vi har forsvarssamarbeidet gjennom NATO, så er det jo rimelig at det holdes øvelser, men jeg vil understreke det hr. Røiseland sa, at det må ikke komme i strid med vår basepolitikk, og det må ikke i pressen gis uttrykk for at dette er noen forandring i vår politikk når det gjelder militære baser.

Jeg tror nok det vil skape en viss uro i mitt fylke, hvis øvelsen skal holdes der oppe, og hvis man kunne holde den i Bardufoss i stedet for Banak, ville det være bra. Jeg har forstått det slik at det skulle være norske styrker i Banak og allierte i Bardufoss, men jeg ville likevel se det som en fordel hvis man kunne unngå å ha noen i Banak, men det er vel kanskje vanskelig.

Statsråd Harlem: Denne delen av det er på ingen måte lagt opp, og den er ikke ferdig. Men jeg ville se det som naturlig – hvis man forutsetter at det skjer et angrep noe sted på Finnmarkskysten – at en del av øvelsesopplegget er at norske styrker rykker østover for å forsvare Finnmark. Jeg syns også det kanskje er et viktig element at vi forsøker å fjerne den mistanke som enkelte har om at vi ikke har tenkt å forsvare Finnmark, og at det likesom bare skal gis fra oss. At en slik tanke er til stede, er vel heller ikke noen helt gunstig situasjon.

Jeg vil for øvrig gjerne få understreke at jeg er helt enig i det synspunkt at det er norske myndigheter som etter evne må passe på norske interesser i enhver sammenheng. Det er for så vidt det som er kommet til uttrykk ved at jeg på dette tidlige tidspunkt har bedt om å få legge fram dette, at vi nettopp griper inn så tidlig at vi – får jeg håpe – kan få en utformning av dette som vi mener stemmer med norske interesser.

Formannen: Flere har ikke tegnet seg, og vi kan vel da anse debatten for avsluttet og ta redegjørelsen til etterretning.

Før vi skilles, vil jeg gjøre oppmerksom på at den ordinære utenrikskomite må regne med et møte fredag kl. 10.

Møtet hevet kl. 10.